

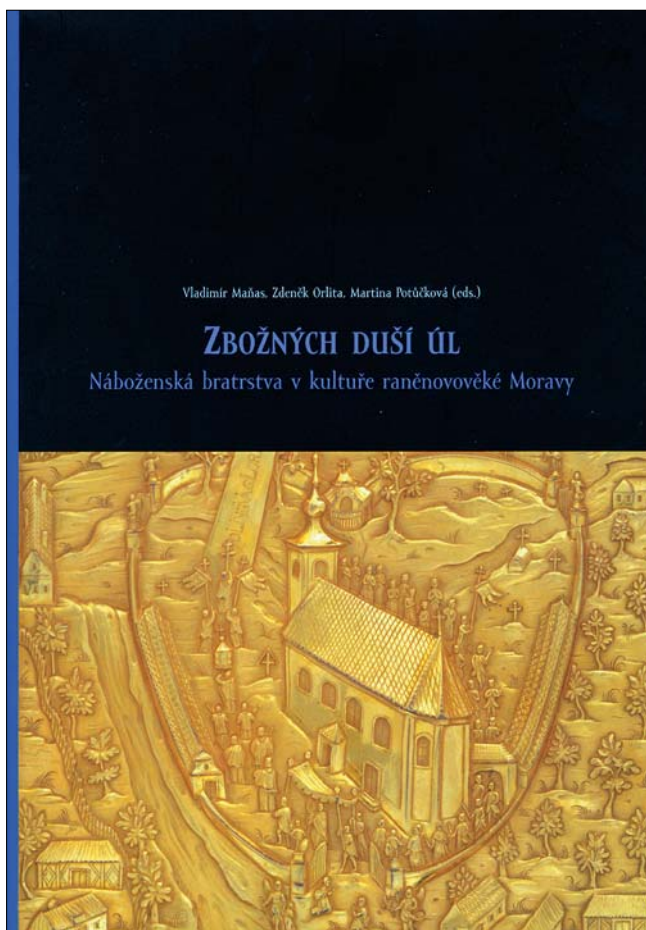
VLADIMÍR MAÑAS – ZDENĚK ORLITA – MARTINA POTŮČKOVÁ (EDS.),
ZBOŽNÝCH DUŠÍ ÚL.

NÁBOŽENSKÁ BRATRSTVA V KULTUŘE RANĚ-NOVOVĚKÉ MORAVY

Vydalo Muzeum umění Olomouc – Arcidiecézní muzeum Olomouc. Olomouc 2010, 167 s.

Zatímco týmová spolupráce dnes stojí takřka za všemi velkými objevy v přírodních vědách, historikové kultury všech možných specializací si dodnes nesměle osvojují nejen mezioborový dialog, ale stále se musí učit i vzájemné komunikaci v rámci jednotlivých oborů. Velkou nadějí skýtá generační obměna. To je sice otřepaná fráze, avšak konkrétním příkladem budiž publikace o památkách spojených s barokními náboženskými bratrstvy na Moravě, která za svůj vznik vděčí právě začínajícím badatelům uměnovědného a historiografického školení. Kdo si myslí, že raně novověké výtvarné umění představuje už důkladně vytěžené téma, bude při prohlížení této sličné knížky dost překvapen. S jejím neotřelým názvem plně souzní originální obsah. Čerství absolventi magisterského a doktorského studia teprve proslapávají cesty výzkumu lokálních zbožných spolků, které představovaly jeden z nejvíce určujících fenoménů přepestré barokní epochy, která se jeví jako nepřerušovaný tok nejrůznějších festivit. Je-li nutné přiznat, že nesporným přínosem dosavadního uměnovědného bádání jsou především monografie o jednotlivých barokních sochařích, malířích a architekttech, druhým dechem nezbyvá než dodat, že o objednavatelích (resp. o jejich zbožných pohnutkách a sociálních strategiích) uměleckých děl víme žalostně málo. Sice bylo leccos napsáno o mecenátu nejvyšších společenských kruhů, zato běžná praxe masového porizování a každodenního užívání tuctových uměleckých a uměleckořemeslných děl badatele ještě před deseti lety takřka nezajímala. Tento dluh zčásti vyrovnává referovaná publikace, jež má dvojí účel. Jednak představuje zasvěcený úvod do studia vizuálních forem sebe prezentace a liturgie náboženských bratrstev v raném novověku, jednak přináší obsírný katalog konkrétních artefaktů, který bude trvale připomínat průkopnický výstavní projekt realizovaný v roce 2010 v olomouckém Arcidiecézním muzeu.

Autoři devíti úvodních textů promyšleně zformulovali všechny hlavní okruhy otázek, spojené s poznáváním působnosti náboženských bratrstev. Jednotlivé medailony hojně čerpají z domácí i zahraniční literatury, neméně však vycházejí ze studia dosud nevšimáných pramenů z území olomoucké (arci)diecéze. Nazřeme-li náboženská bratrstva z perspektivy kulturněhistoricky laděného výzkumu, o jehož přednostech nás poučí úvodní texty referované knihy, sotva dohlédneme hranice nastoleného tématu. Pohybujeme se na pomezí kultury vysoké a nízké, kde se okázalé a masově navštěvované církevní slavnosti nezřetelně prostupují s každodenní kultovní praxí, kde skvostná a stylově vytríbená výtvarná díla stojí v jedné řadě s předměty vysloveně běžnými, nezřídka rustikálními, sériově vyráběnými a kde zásadní role hrají přepjaté snahy o demonstraci společenské prestiže (jednotlivce i celých korporací) i upřímné úsilí o kultivaci vlastní duše.

Dějinný kontext náboženských bratrstev olomoucké diecéze barokní doby ve vši stručnosti, leč zasvěceně, skicuje Vladimír Mañas (s. 9–12). Povahu a druhy písemností, které uchovávají základní informace o každodennosti bratrských komunit, představuje Zdeněk Orlita (s. 13–16). Tomáš Malý (s. 17–19) se chopil charakteristiky bratrstev co by zbožných sdružení pečujících o poslední věci člověka. Jde o kardinální badatelský problém, neboť zajišťování pohřebních či zádušních rituálů a slavností představovalo těžiště jejich působnosti. V souhrě nejrůznějších úkonů se dobře zračí dobové představy o očistci, úloha tzv. paměti zemřelých, mechanismy upevňování společenské soudržnosti apod. S tím vším je spojena celá řada komemorativních médií (zádušní oltáře, epitafy, pohřební a votivní tabule) s rozvinutou ikonografií, která je hojně doprovázena pamětními, odpustkovými a dalšími rituálními nápisy. Vladimír Mañas (s. 20–28) přibližuje aspekty barokního poutnictví ve vztahu k náboženským bratrstvům. Masově navštěvovaná procesí rovněž nabízela bezpočet možností k demonstraci společenské prestiže, k posilování vnitřní

soudržnosti spolků a v neposlední řadě přinášela klid do duší poutníků. *Lukáš Orlita* (s. 29–38) probírá úřední dokumenty z doby josefínských reforem, které přinesly zrušení bratrstev. Z autorova výkladu vyplývá, že tyto písemnosti obsahují mj. nedocenitelné soupisy liturgických předmětů, které byly tehdy rozprodávány. *Karel Müller* (s. 39–43) zkoumá bratrské matriky ze zorného pole heraldika. *Vladimír Maňas* (s. 44–46) do třetice popisuje hlavní druhy příležitostných tisků spojených s činností bratrstev. *David Pindur* (s. 47–49) snáší základní chronologické a evidenční údaje o barokních bratrstvech v rakouské části vratislavské diecéze. Příspěvek z pera *Tomáše Valeše* (s. 50–55) v pravém slova smyslu završuje úvodní pasáže, neboť zde došlo na tematizaci sociálního kontextu bratrského mecenátu. Autora zajímají architektonická a další umělecká díla, v jejichž podobě se programově zračí sociální prestiž pořizovatelů.

Katalog čítá rovných osm desítek položek. Oči těkají po půvabných drobných grafikách, jemných zlatnických výtvorech liturgického účelu, pečtidlech, umně zhotovených knižních vazbách chránících náboženské či pamětní texty, ovšem i rozměrnějších oltářních obrazech. Drobné zažloutlé a ohmatané devoční, pamětní či členské lístky jsou zde rovnocenně předvedeny třeba s noblesními gotickými obrazy Madon, jejichž kult přetrval hluboko do novověku. Estetické kráse exponátů dávají vyniknout kvalitně reprodukované snímky. Každému z předvedených artefaktů je věnován alespoň jeden odstavec výkladu. Katalogová hesla však nammnoze nabízejí obsírnější interpretační zamyšlení.

Čím konkrétně referovaná kniha přispívá k výzkumu staveb? Prvoplánově lze odpovědět v tom smyslu, že přináší řadu cenných ikonografických pramenů: veduty konkrétních měst, větší krajinné výřezy, perspektivní pohledy na jednotlivé církevní objekty i záběry do jejich interiérů. Prohlížíme-li si s velkým zaujetím dnes zaniklé architektonické detaily i celé zbořené stavby, neměly by nám uniknout ani žánrové výjevy v popředí zkoumaných obrazů. Máme totiž jedinečnou možnost poznat architekturu jakožto součást dávno zmizelého světa barokních festivit. Dnes holé stavby jsou zbaveny dobové stafáže, bez níž nám ovšem unikají podstatné souvislosti. Postupně si začínáme uvědomovat

rozsah ztrát vnitřního vybavení kaplí, kostelů či klášterů, k tomu ale musíme přičíst zejména efemérní slavnostní stavby, jež představovaly opakovaně obnovovaný pandán „trvalé“ architektury. Právě různé grafiky, nejčastěji upomínkové listy, nám umožňují alespoň nahlédnout do slavnostně vyzdobených interiérů kostelů, do areálů poutních míst či třeba na náměstí v době pohřebních průvodů či periodických svátečních dnů. Autorům publikace se poštěstil objev nejednoho nesmírně cenného ikonografického pramene. Nedá mi to, abych nezminil alespoň jeden z nich, a sice kovový reliéf na vazbě matriky bratrstva v Hrabyni z roku 1736. Jeho detailní výřez plným právem zdobí obálku referované publikace, a proto se nechce věřit, že matrika dosud unikala pozornosti odborníků. Byla zasuta v jednom z církevních depozitářů. Do měděného pozlaceného plechu, jenž zdobí čelní krycí desku, je vytepán perspektivní pohled na zdejší poutní kostel, na konci 19. století značně přestavěný. Zachyceno je i širší okolí svatyně s pozoruhodnou soustavou drobných sakrálních staveb sjednocených ohradní zdí ve tvaru srdce. Roli stafáže logicky plní poutní procesí.

Nenechme se však zcela strhnout podmanivou krásou ikonografických pramenů. V druhém plánu bychom si měli uvědomit širší výpovědní potenciál výtvarných děl. Autoři publikace, zvláště T. Valeš, nabádají, že je máme vnímat mj. jakožto prostředky prezentace společenského postavení. To je jedna z nejschůdnějších cest, jak dát najevo nepostradatelnost stavební historie na poli mezioborového výzkumu. Na ni se ovšem nelze vydat bez patřičné výzbroje v podobě obecně sdílené terminologie, celého vějíře klíčových otázek a hlavně hloubavého uvažování. Uvědomme si, že přemítání o jakési stylové vytríbenosti toho kterého díla a vyhledávání formálně spřízněných ukázek – obojí značně zakořenilo do výzkumu (nejen) barokní církevní architektury – je v podstatě podružné, resp. samo o osobě samouúčelné. Dlužno dodat, že v knižní nabídce Muzea umění Olomouc je celá řada dalších, podobně metodicky progresivních prací uměnovědného (resp. kulturněhistorického) rázu. Přes nevelké počty výtisků jsou vesměs ještě dostupné (za dobré ceny).

JAN KYPTA